

OILADA MEHNAT TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA TADBIRKORLIK MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISH

¹Axmedova Nasiba Achilovna, katta o'qituvchisi

²Jabborova Barno, 2-bosqich magistr
Jizzax davlat pedagogika universiteti

shirin.kamolova.67@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada oila a'zolarining yuqori ma'naviy ehtiyojlarining ijobiy shakllanishiga, oilaviy munosabatlarning takomillashuvi, oilada mehnat tarbiyasini rivojlantirish asosida tadbirkorlik motivatsiyasini shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Oila, mehnat tarbiyasi, rivojlantirish, tadbirkorlik, motivatsiya, kasb, mehnat.

Hozirgi davrda har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashning maqsad va vazifalari ma'naviy boylikni, axloqiy poklikni, jismoniy mukammallikni o'zida mujassamlashtirgan ijtimoiy faol kishilarni tarbiyalashni taqozo etadi. Oila jamiyat hayotini olg'a suruvchi, uni yanada yuksak bosqichlarga ko'tarib, ravnaq toptiruvchi, kelajak avlodlarni tarbiyalab yetishtiruvchi, kamol toptirish uchun mas'ul bo'lgan g'oyat muhim boshlang'ich guruhdir.

Oilada tadbirkorlik faoliyati uchun zarur kasbiy sifatlarni rivojlantirish va ishlab chiqarishni tashkil etish sohasida bilim va ko'nikmalarni tarkib toptirish, kasbiy-mehnat ta'limi va kasbga yo'naltirish jarayonida tadbirkorlik faoliyatiga jadal tayyorlashga doir ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Ayniqsa, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga yordam ko'rsatish uchun ta'limiy muhitni qo'llab-quvvatlash vositalarini ishlab chiqish, biznes asoslari va tadbirkorlik amaliyotini o'rgatishga doir ta'limiy dasturlarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, har bir yoshni tadbirkorlik bilan shug'ullanishning fundamental asoslarini egallashi, tadbirkorlik faoliyatiga doir amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirishiga erishishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek oiladagi daromadlarning oshishi, bir tomondan ota-onalarning bilim saviyalari va madaniy hayotlarining yaxshilanishiga sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan, oila a'zolarining yuqori ma'naviy ehtiyojlarining ijobiy shakllanishiga, oilaviy munosabatlarning takomillashuviga, boyishiga kattalar va kichiklar orasidagi muloqot mazmuniga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash davr talabiga aylanib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, mehnatga layoqatli aholining mehnat va tadbirkorlik faolligini to'liq amalga oshirish uchun sharoitlar yaratish, xususiy tadbirkorlik sohasiga jalb etish" kabi muhim vazifalar belgilab berildi. Bu esa, oilada tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish komponentlari, mezonlari, pedagogik-psixologik xususiyatlarini, didaktik imkoniyatlarini aniqlashtirish,

o'quvchilarda tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik tizimini takomillashtirishni taqozo etadi.

Respublikamiz olimlaridan B.Ganiev, M.Inomova, V.Karimova, N.Murodova, Q.Muftaydinov, A.Muxsueva, D.Raxmatullaeva, A.Kenjboyev, A.Xudoyqulov, Z.Xudoyberdiev, G.Shodieva, Sh.Quvondiqov, O.Hayitov, R.Hakimov kabilarning ilmiy tadqiqotlarida tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishning huquqiy, iqtisodiy, psixologik va pedagogik jihatlari, oilada tadbirkorlik motivatsiyasini shakllantirish mexanizmlari, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash masalalari yoritib berilgan.

Oila, uning jamiyatdagi o'rni, oila ichidagi serqirra munosabatlar tizimi, oilada tarbiya masalalari turli aspektlarda o'rganilgan. Ebrahimi Tagizadex Xosro Moradali oilaning ijtimoiy tarbiya maskani ekanligini aytib, har qanday oilaning asosiy maqsadini yuksak rivojlangan, dunyoviy va diniy bilimlarga ega bo'lgan ruhan sog'lom va jismonan baquvvat bola tarbiyasiga qaratish zarurligini aytadi. Ota-onalar farzand tarbiyasi masalasi buyuk ish ekanligini his etib, javobgarlikni o'z zimmalariga olishlari lozim, deya uqtiradi.

Oilada milliy tarbiya jarayonining metodik asoslarini tadqiq etgan olima A.Muxsueva o'z tadqiqotida oila tarbiyasini yo'lga qo'yish jarayonida tadbirkorlik hamda xo'jalikni oqilona boshqarish asosida bolalarda millatparvarlik, tejamkorlik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik, uddaburonlik, ziyraklik, mas'uliyatlilik va tadbirkorlik kabi fazilatlarning tarbiyalanishiga erishish mumkinligini alohida ta'kidlab o'tgan: "Bozor munosabatlari bolalarga oila hamda ta'lim muassasalarida puxta iqtisodiy bilimlarni berish, ularda iqtisodiy faoliyatni tashkil etish, shu jumladan, oila xo'jaligini yo'lga qo'yish ko'nikma va malakalarini shakllantirishni taqozo etadi. Iqtisodiy sohada olib borilayotgan islohotlar mavjud sharoitda bolalarning ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk bo'lishinigina emas, ayni vaqtda ro'zg'orda tejamkor, xo'jalikni yuritishda tadbirkor bo'lishlariga erishishdek pedagogik vazifani ham ijobiy hal etish maqsadga muvofiqdir".

Har bir oila a'zosi nafaqat oila xo'jaligi, shuningdek, respublikadagi ishlab chiqarishning faol ishtirokchisi ham sanaladi. Shu bois bugungi kunda oila muhitida tarbiyalanayotgan bolalarni oila xo'jaligi bilan birga tadbirkor shaxs etib tarbiyalash dolzarb ijtimoiy vazifalardan biri sifatida kun tartibiga qo'yilmoqda..

Faol tadbirkorlikni rivojlantirish o'quvchilarga oila hamda maktabda puxta tadbirkorlikka doir bilimlarni berish, ularda iqtisodiy faoliyatni tashkil etish, shu jumladan, tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish taqozo etadi. Tadbirkorlik sohasida olib borilayotgan islohotlar zamonaviy sharoitda o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk bo'lishinigina emas, ayni vaqtda ro'zg'orda tejamkor, xo'jalikni yuritishda tadbirkor bo'lishlariga erishishdek pedagogik vazifani ham ijobiy hal etish maqsadga muvofiqdir.

Tadbirkorlikni boshqarish asosida yoshlarda millatparvarlik, tejamkorlik, uddaburonlik, ziyraklik va tadbirkorlik kabi fazilatlarning tarbiyalanishiga erishish mumkin. Quyida ushbu xislatlarning har biri yuzasidan alohida to'xtalib o'tamiz.

Millatparvarlik. Oddiy qilib aytganda, millatparvarlik kishining o'z xalqi, jamiyat bilan birdamligidir. Millatparvarlikning aksi xudbinlik individualizmdir.

Ba'zi oilalarda ota-onalarning bu masalalarga jiddiy e'tibor bermasliklari tufayli bolalarda xudbinlik illati shakllanadi.

Tejamkorlik. Mazkur fazilatga ega bo'lish xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish sharoitda nihoyatda muhimdir. Tejamkorlik – moddiy predmet, xom-ashyo yoki tayyor mahsulotlardan maqsadga muvofiq, oqilona va tejab-tergab foydalanish, ularni isrof qilmaslikni ifoda etuvchi ijobiy fazilat bo'lib, o'sib kelayotgan avlodda mazkur sifatni tarbiyalash nafaqat ularning shaxsiy farovonligini ta'minlash, balki jamiyat taraqqiyotiga erishishning muhim shartlaridan biridir. Oila sharoitida bolalarda tejamkorlik fazilati, eng avvalo, ota-onalar tomonidan ularga ko'rsatilayotgan ibrat asosida shakllantiriladi.

Tadbirkorlik fazilati qisqa muddat ichida bitkaziladigan bitta topshiriqdan ko'ra ancha ko'p vaqt talab qiladigan topshiriqlarni bajarish uchun zarurdir. Bolaga yetti-sakkiz yoshidan boshlab, bajarilishi uzoq vaqtni talab qila boradigan vazifalarni topshirish kerak, masalan: qo'y- mollarni boqib kelish, polizga suv quyish, hovli yuzini tartibli saqlash, mol-qo'ylarga yemish berish, ukasiga qarash kabi vazifalar topshirish kerak.

Pul sarf-harji sohasi ayniqsa muhimdir. Har bir oilaga bolaning o'z ehtiyojlari uchun, ayrim hollarda esa oilaning umumiy ehtiyojlari uchun pul sarf qilishiga birmuncha erkinlik berish lozim. Buning uchun oyda bir yoki bir necha marta muayyan miqdorda pul berish, bu pulning nimalarga harajat qilinishi kerakligini aniq belgilab berish kerak bo'ladi. Bunday harajatlarning ro'yxati, bolaning yoshiga yoki oilaning qurbiga qarab, turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, 14 yashar bola uchun quyidagicha ro'yxat tuzish mumkin: daftar sotib olish, avtobus puli, maktab harajatlari, butun oila uchun non, sut sotib olish, uning o'zi va ukasiga muzqaymoq puli. Bola katta bo'lgan sari, bunday harajatlar ro'yxati ancha mas'uliyatliroq va murakkabroq bo'lib borishi lozim.

Ota-onalar va o'qituvchilar o'quvchilarni tadbirkor va vijdonli kishilar qilib tarbiyalash bilan ularni O'zbekistonning innovatsion fikrlashga qodir fuqarolari qilib ham tarbiyalashlarini esda tutishlari lozim.

Keyingi vaqtlarda tadbirkorning shaxsi, uning ijtimoiy qiyofasini o'rganishga qiziqish ortmoqda. Tadbirkorlikni ilmiy asosga qo'yish va tadbirkor shaxsi, uning xususiyatlarini chuqurroq o'rganib, yangi avlod tadbirkorlarining shakllanishiga yordam berish harakati tezlashmoqda.

Tadqiqotchi M.Rasulov tadbirkorlik faoliyatini tanlashda quyidagi omillarga e'tibor qaratish zarur deb hisoblaydi: "ma'lumoti, uning xarakteri, qarindoshlarining ta'siri, oldingi xizmati, jamg'arilgan hayotiy tajribasi, shaxsiy hayotida yuz bergan voqealar, o'z ishiga munosabati, hayotiy rejalari va oilaviy ahvoli".

O'quvchilarni tadbirkorlik faoliyatiga tayyorlashga ta'sir etuvchi bolaligidagi oilaviy muhit ahvolini o'rganish natijalari ancha sermazzmun bo'lib, ko'pchilik tadbirkorlarning ota-onalari hunarmand-tadbirkor bo'lganliklari aniqlandi. Ham otalari, ham onalari tadbirkor bo'lgan oilalar ko'pchilikni tashkil etadi. Tadbirkorlar o'zlarining faoliyatlari, maqsad sari intilishlariga ko'ra katta obro'-e'tiborga egadirlar. Ular o'z ishlariga sadoqatli, fidoiy kishilardir. Tadbirkorlik harakatining muvaffaqiyatini ta'minlash, yosh tadbirkorlar o'z

oldilariga qo‘ygan maqsadlariga erishishlari uchun barcha imkoniyatlarini safarbar qilishga ularni undovchi ma‘lumotlar keng ommalashtirilmoqda. Tadbirkorlikka bo‘lgan ijobiy munosabat bu faoliyat egasining hayoti, turmush tarzi va shaxsiyatiga ta‘sir ko‘rsatadi. Haqiqiy tadbirkorning kundalik faoliyati firmalar, korxonalar, savdo rastalari bilan bog‘liq bo‘lib, foyda olish ular faoliyatining asosiy maqsadiga aylanadi va bu sohadagi muvaffaqiyatigina ularni qanoatlantiradi.

Oilaviy biznes, odatda, oiladagi mavjud vositalar asosida tashkil etilgan va uning qaysidir a‘zosi boshchiligida qolganlarini vazifasi belgilab qo‘yilgan kichik korxonadir. Ma‘lumki, zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda individual mehnat faoliyati bandlik muammosini yechishning samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish maktab davridan boshlab yosh avlodning mehnatga nisbatan motivatsiyasini shakllantirishning ijtimoiy maqbul yo‘llaridan biri sifatida gavdalanadi. Shu bois, o‘quvchilarni ijtimoiy foydali mehnat faoliyatiga jalb etish hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitining hal etilishi mumkin bo‘lgan nozik muammolaridan biridir.

Oilaviy tadbirkorlik faoliyatida muvaffaqiyatga erishish – maqsadga intilishdagi matonat, tavakkalchilikka tayyorlik, o‘ziga ishonchlik, moslashuvchanlik, quvvatlilik, shaxsiy javobgarlik hissi, kirishuvchanlik, turli ma‘lumotlarni tez yig‘ish va ulardan foydalanish qobiliyati kabi shaxsiy sifatlar majmuasining shakllanishiga bog‘liqdir. Oilada tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish iqtisodiy kompetentsiyaning asosiy komponentlaridan biridir. Ana shu sababli oilada tadbirkorlikmotivlarini rivojlantirishni ta‘lim-tarbiya jarayonining tarkibiy asosi sifatida qarash lozim. Tadbirkorlik sohasida olib borilayotgan islohotlar zamonaviy sharoitda o‘quvchilarning ma‘naviy-axloqiy jihatdan yetuk bo‘lishinigina emas, ayni vaqtda ro‘zg‘orda tejamkor, xo‘jalikni yuritishda tadbirkor bo‘lishlariga erishishdek pedagogik vazifani ham ijobiy hal etish maqsadga muvofiqdir.

Yoshlarda tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda qadriyatga yo‘nalganlik, qadriyatli ustanovka va qadriyatlar tizimining shakllanganligi ham muhim o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xalq ta‘limi. 1-son .2014-yil .98-bet
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni.
3. Muxsiev A. Sh. Oilada milliy tarbiya jarayonining metodik asoslari: Pedagogika fanlari nomzodi. diss. – T., 2005. – B. 56.
4. Rasulov M. Bozorni ijtimoiy tartiblashtirish. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, Moliya, 2003. – 73b.
5. Hayitov O. E., Yakubov I. I. Oilaviy tadbirkorlik // «Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va jamiyatni yangilashning ustuvor yo‘nalishlari» mavzusidagi universitet yosh olimlari, magistrantlar va talabalari ilmiy-amaliy anjumani ma‘ruzalar to‘plami (28-29 aprel 2006 yil). – T.: TDIU, 2006. – B. 87

6. Hayitov O., Ochilova G. Tadbirkorlik psixologiyasi.– O‘quv qo‘llanma. 1-kitob. Oliy o‘quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya», 2008.– B.118.
7. Kamolova, S., & Amanxonova, Y. (2022). O‘quvchilar tafakkur jarayonlarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 2(6).
8. Kamolova, S., & Maxmudova, A. (2023). Oliy ta’lim muassasalarida pedagogik kadrlarni tayyorlashning psixologik jihatlari. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 3(1).
9. Yaxshiyeva, M. Sh., Kamolova, Sh., Eshonkulov, E. S., Jumartova, U. U., & Urazoliyev, X. A. (2015). Formirovaniye nauchnogo mirovozzreniya studentov. In Aktualniye zadachi pedagogiki (pp. 184-186).